

Dr., doc Olena Khrushch
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

К.п.н., доц. Олена Хрущ
Державний вищий навчальний заклад Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Psychological foundations of personal development and cognition of objective world in the process of working

Психологічні основи розвитку особистості та пізнання нею об'єктивного світу у процесі праці

Summary

The article reviews the problems of influence of a person's work on its personal development and its cognition of objective reality. Activity of a person is the primary way of its development.

Due to rapid changes of types and character of a work, human's mental changes as well. New informational technologies, intellectualization of person's activity causes inevitable influence on the way of human's cognition of the world. In order to understand these changes, it's necessary to know well the features of mental processes that take place in the personality itself, to understand the influence of mental states and changing of mental attributes of a person on the level of cognition of the objective world.

Keywords: personality, mental processes, states and attributes, cognition, work.

Анотація

У статті розглядаються проблеми впливу праці людини на її особистісний розвиток та на пізнання нею об'єктивної дійсності. Активна діяльність особистості — основний шлях її розвитку.

У зв'язку із швидкими змінами видів і характеру праці змінюється психіка особистості. Нові інформаційні технології, інтелектуалізація людської діяльності неминуче впливають на спосіб пізнання людиною світу. Щоб зрозуміти ці зміни необхідно добре знати особливості психічних процесів, що відбуваються у самій особистості, розуміти вплив психічних станів та зміну психічних властивостей людини на рівень пізнання нею об'єктивного світу.

Ключові слова: особистість, психічні процеси, стани і властивості, пізнання, праця.

Постулат матеріалістичної філософії про те, що “праця створила людину” привів до механістичного, позбавленого духовності вивчення особистості. В значній мірі це вплинуло і на дослідження проблеми — праця і психіка людини.

У невеликій статті ми не ставимо за мету повністю розкрити філософію цієї великої і складної проблеми. Метою даної публікації є бажання привернути увагу до психологічних аспектів впливу праці на формування особистості і навпаки, як протікання психічних процесів, різних психічних станів та властивостей особистості визначають її ставлення до праці.

У зв'язку з тим, що одним з найскладніших видів праці є пізнання особистістю

об'єктивного світу, іншими словами — навчальна праця ми аналізуватимемо саме психологію даного виду діяльності.

Проблема взаємозв'язку і взаємозалежності праці і розвитку особистості та пізнання нею об'єктивної реальності є суперважливою і далеко не дослідженою у психологічній науці. Цю проблему розробляли науковці В.Москалець¹, Ю.Трофімов², І.Гоян³ та інші українські дослідники.

Актуальність зазначеної проблеми полягає в тому, що в наш швидкоплинний час дуже швидко змінюються види, характер та умови праці. Все більше діяльність людини інтелектуалізується. Відповідно, в процесі підготовки її до пізнання об'єктивного світу особливу увагу необхідно приділяти інтелектуальному розвитку особистості.

Інформаційні технології, що значно удосконалили характер праці, замінили, у багатьох випадках, фізичну працю на інтелектуальну не тільки змінили сучасне виробництво, але й саму людину, її психіку. Люди стали більш раціональними, вдумливими і спрямованими на інтелектуальні види діяльності. Як образно писала поетеса: "...нове життя нового прагне слова"⁴ так і нове життя вимагає інновацій у підготовці сучасної людини з новим баченням і розумінням нею світу, самої себе в ньому. Сьогодні молоді люди мають дещо іншу психіку, інший характер. В них інші взаємовідносини між собою та з оточуючими, які також стали іншими.

Будь-який вид праці: фізична, розумова, художня, спортивна, творча тощо сприяє глибшому і повнішому пізнанню світу.

Високо оцінюючи значення інтелектуальної праці, ми не повинні забувати, що найкраще засвоюються ті знання, які приходять у нашу свідомість через практичну діяльність, "коли руки вчать голову"⁵.

В українській ментальності є така поговорка — українець не повірить до тих пір, поки не помацає своїми власними руками. В цій поговорці лежить один з основних видів пізнання світу. Пізнання органами чуття: тактильними, статичними, кінестетичними, температурними тощо.

Ланцюг пізнання об'єктивної реальності від чуттєвих і до мислення, аналізу, порівняння та творчості є міцним і нерозривним тоді, коли опирається на осмислену та активну працю. Якщо відсутня практична діяльність, тоді настає пасивна мрійливість. Незадоволеність самим собою та іншими, пошук причин, які би оправдовували бездіяльність.

Таким чином праця є засобом розвитку особистості, а психічні процеси: сприймання, відчуття, уява, мислення тощо, які сприяють усвідомленню того, що робиш — є основою успішного пізнання об'єктивної реальності.

Видатний чеський педагог Ян Амос Коменський писав: "немає нічого у свідомості, чого б раніше не було у відчуттях"⁶. Саме в процесі праці і за допомогою праці окремі ланки згаданого вище ланцюга починається з відчуттів і пошуку відповіді на питання "Що це?", "Яке воно?" і до осмислення "Для чого воно, що з ним можна робити, з чого воно складається, як воно діє?" здійснюється пізнання тощо. Дана система пізнання становить психологічну основу осмисленої праці. Він включає не лише згадані психологічні процеси, але й психічні стани і властивості особистості,

¹В.Москалець, *Психологія особистості*, Київ 2013, ст.325-329.

²Ю.Трофімов, *Психологія*, Київ 2004, ст.75-88.

³І.Гоян, *Психологія праці*, Київ 2012, ст.50.

⁴Л.Костенко, *Поезії*, Київ 2010, ст.72.

⁵В.Хрущ, *Праця, як засіб розвитку особистості*, Івано-Франківськ 2005, ст.32.

⁶Я.Коменський, *Велика дидактика*, Київ 1992, ст.131.

визначає її ставлення до праці.

Ця триєдина цілісність: психічні процеси, стани, властивості у своїй гармонії забезпечують успіх у праці. Саме від того, в якому стані перебуває особистість, від її темпераменту і характеру залежить ставлення до праці. Якщо праця любима, захоплююча, успішна, тоді особа переживає позитивні емоції, радість творчості та успіху, що в свою чергу сприяє її розвитку. Почуття успішності у праці в значній мірі впливає на формування в особистості позитивних рис її характеру: відповідальності, виконавчості, обов'язковості тощо.

В той же час, неправильно сприйняте, незрозуміле, надто складне для усвідомлення незрозуміле, що, як і для чого робити, викликає негативні емоції, роздратування, певну знервованість, які викликають негативні стани. Нелюбима робота заважає розвитку особистості, породжує безвідповідальність, виконання завдань будь-як, формальне ставлення до праці.

Недостатня психологічна підготовка як вчителів загальноосвітніх шкіл, так і викладачів вищих навчальних закладів призводить до того, що вони недооцінюють роль навчальної праці у розвитку особистості як учнів, так і студентів. Це проявляється в тому, що і вчителі, і викладачі ВНЗ (вищих навчальних закладів) особливу увагу приділяють теоретичним знанням, теоретичній підготовці дітей і молоді. Дуже часто на практиці відсутня пошукова діяльність тих, що навчаються. Знання вкладаються у свідомість дітей через слухання, записування, що є в принципі, процесом малоактивним. За таким способом навчання, як діти так і студенти засвоюють чужі догми, теорії з чужого голосу, експлуатується пам'ять і недостатньо розвивається мислення, особиста творчість учнів і студентів.

В українській вищій школі надто мало лабораторних і практичних занять, дискусійних форм навчання, самостійної пошукової роботи студентів. Це приводить до того, що зі стін ВНЗ виходять знаючі але недостатньо вміючі. Практицизм сьогоденного життя, діловий світ вимагає не тільки знаючих, але й достатньо вміючих — тих, що вміють самостійно шукати відповіді на запити сьогодення, вміють швидко адаптуватися до нових інформаційних технологій, до нових соціальних змін, які відбуваються в суспільстві.

Недостатня практична підготовка в закладах освіти України через слабку або й відсутню матеріальну базу в шкільних кабінетах та лабораторіях ВНЗ, відсутність навчально-виробничих майданчиків і роботи на них, все це та інше гальмують розвиток особистості. Часто випускники таких навчальних закладів не можуть знайти свого місця в подальшому житті, вони з великим трудом адаптуються до тих умов, в які потрапляють по набуттю спеціальності.

Щоб розірвати це коло високої теоретичної підготовки і недостатнього формування практичних вмінь і навичок у майбутніх спеціалістів, ВНЗ України в теперішній час широко використовують, впроваджують кращі західні взірці, в тому числі і Республіки Польщі у роботі із студентами. Тепер переглядаються навчальні плани, в яких збільшується кількість лабораторних і практичних занять, покращується навчально-матеріальна база, вводиться вибір студентами практичних курсів, більш діловими стають зв'язки університетів з базами практики і роботодавцями.

В подальшому ми пропонуємо переглянути в університетах перелік спеціальностей, у їх виборі виходити з реальних потреб практики.

Класичні спеціальності, що беруть свій початок із середньовіччя, потребують наповнення новим змістом, новими формами і методами їх засвоєння, в якому обов'язковими є не схоластичне засвоєння старих догм, а практична значущість вчень минулого у сучасності. В цьому процесі на першому місці має бути інтелектуальна складова — самостійний пошук істини студентами і вміння, знання і досвід минулого

застосовувати до вимог сучасності.

Щоб розв'язати нові завдання, що стоять перед спеціалістами, викладачами університетів, ми пропонуємо також покращити психологічну підготовку викладачів ВНЗ.

Ми вище згадували про докорінні зміни сучасної студентської молоді. В університети приходять більш поінформовані, з новими прагматичними потребами та новими ідеальними уявленнями про життя, що їх очікує, молоді люди.

Традиційні уявлення, що склалися у багатьох викладачів про те, яким повинен бути студент, принцип, “а ми такими не були”, породжує психологічні протиріччя між викладачами і студентами. Щоб їх розв'язувати, необхідно підвищити психологічну культуру викладачів. Це можуть бути семінари з проблем психології сучасної студентської молоді, диспути з проблем “Сучасність і молодь”, “Спеціаліст майбутнього”, “Місце праці в підготовці майбутнього спеціаліста”, “Психологічні особливості сучасної молоді” тощо.

Особливу увагу радимо приділити психологічній культурі спілкування викладачів зі студентами. Тільки вміння користуватися словом, мімікою і жестами, бажання пізнати духовний світ студентства, знання їх ідеалів та прагнень, дає змогу керувати їх поведінкою. Найефективнішим засобом розв'язання цих завдань є спільна праця зі студентами в наукових гуртках, проблемних групах, творчих лабораторіях та інше.

Таким чином розвиток особистості учня, студента та підготовка їх до пізнання об'єктивного світу, що найбільш ефективно відбувається в процесі праці, вимагає доброго знання їх психологічних особливостей. Сьогодні психологічна наука і практика набули не тільки всезагального визнання, але й конкретної потреби у людській діяльності, особливо в тій, що стосується роботи з нашим майбутнім — учнями і студентами.

¹В.Москалець, *Психологія особистості*, Київ 2013, ст.325-329.

²Ю.Трофімов, *Психологія*, Київ 2004, ст.75-88.

³І.Гоян, *Психологія праці*, Київ 2012, ст.50.

⁴Л.Костенко, *Поетії*, Київ 2010, ст.72.

⁵В.Хрущ, *Праця, як засіб розвитку особистості*, Івано-Франківськ 2005, ст..32.

⁶Я.Коменський, *Велика дидактика*, Київ 1992, ст.131.